

ASUPRA URBANONIMULUI BOTOȘANI

D. TUDOSE

Știut este că toponimele nu sînt niște atribute întîmplătoare. Dimpotrivă, ele redau caracteristici naturale și social-politice esențiale și specifice locurilor. Se mai știe că, la baza toponimelor stau atît numele comune — apelativele, cît și numele de persoane — antroponimele și că, atunci cînd acestea devin nume proprii, de locuri, își pierd automat din înțeles. Așa stau lucrurile și cu urbanonimul Botoșani, în legătură cu care s-au emis ipoteze dintre cele mai controversate.

Una dintre primele încercări de a explica urbanonimul — preluată la rîndu-i din manualele vremii, este aceea a lui D. Frunzescu (1872). Acesta precizează că, Botoșani este „numit astfel de la *Batuș Hanu*, căpitanul tătarilor care au năvălit întîi prin acest loc...” (3).

Ulterior, au urmat explicațiile lui Al. Papadopol-Callimach (1887). O presupunere a acestuia este că numele orașului ar veni de la familia *Botășan*, în care scop menționează faptul că, însăși soția domnitorului Ieremia Movilă era născută Botășan și avea la rîndu-i un frate, pe boierul Botășan, care în 1610 a fost tras în țepă de Ștefan Tomșa. Numele de persoană Botăș (Botășan) îl derivă din substantivul *botăș* (butăș) „viță de vie sădită de un an“, ceea ce este foarte puțin probabil. Tot Al. Papadopol-Callimach ne redă relatarea istoricului Samoil Budino Lobacens din „Istoria cuceririi cetății Sziget (Sighet) la 23 august 1566 de către Soliman“, în care se arată că, între vitejii ce au apărat cetatea, a căzut și Petre Botăș, voievodul pedestrimii maramureșene (10).

V. C. Nădejde și I. Țițu (1891) reiau punctele de vedere ale predecesorilor lor (9).

Cu începere din 1905, N. Iorga susține că „Botoșanii înseamnă tîrgul lui Botăș“ și că „Botăș a fost strămoșul“. Totodată relevă proveniența lui Botoșani din *Botășeni*, așa cum apare și în documente (8).

V. Bogrea derivă numele de Botoșani din bulgărescul *botușar*, „cizmar“, opinie pe care N. A. Constantinescu nu o împărtășește (1).

În monografia sa din 1926, A. Gorovei reia aidoma ipotezele precedente (5). La fel se procedează și în schița monografică a orașului din 1932 (13).

I. Iordan (1963) găsește că la originea urbanonimului Botoșani ar sta apelativul *botușe(le)*, *botișe* „un soi de opinci“ (7).

N. A. Constantinescu (1963) vede în „*Botăș*“ radicalul numelui Botoșani, scris în acte și „*Botășani*“ sau „*Botășeni*“, ceea ce amintește de N. Iorga. Același autor mai menționează că nume de familie ca Botaș, Botăș, Botiș, Botuș și Botoș, ar fi dus la Botoșani. Apoi precizează că Botaș a provenit din apelativul „*bot*“, iar Botăș din apelativul „*botă*“ (1).

C. C. Giurescu (1967), pe bună dreptate, pune sub semnul îndoielii părerea lui Al. Papadopol-Callimach — adoptată și de A. Gorovei, cum că, Botăș ar avea originea în „*botăș* (*butăș*) „viță de vie sădită de un an“, deoarece în Botăș accentul cade pe prima silabă, iar în *botăș* (*butăș*) pe ultima silabă (4).

V. Tufescu (1972), plecînd de la ipoteza lui N. Iorga că Botoșani ar fi fost mai întîi sat, pretinde dimpotrivă, că, Botoșani a fost de la început tîrg, așa cum este atestat documentar din 1439, în care caz „nu mai poate fi vorba de un Botăș-stăpîn sau întemeietor“ și relevă numeroasele topice cu aceeași rădăcină de pe cuprinsul țării (12). Într-adevăr, toponime cu rădăcina în Botoș abundă, și ele ar putea avea un rol de auxiliar prețios în însăși explicarea urbanonimului Botoșani. Menționăm doar cîteva din acestea; Botoș (sat pe Moldova în amonte de Fundu Moldovei), (pîriul) Botoșelului (afluent al Moldovei la Botoș), (Smida) Botoșanului (munte între localitățile Ostra și Crucea), (pîriul) Botoșanului (afluent al Suhăi bucovinene), toate pe cuprinsul actualului județ Suceava. Mai există apoi muntele Botoșanul (cîndva Botoșani), lingă Pingărați în județul Neamț. Un sat cu numele Botoșești se află în județul Mehedinți. În apropiere de Botoșani chiar, e dealul Botoșanca. Același nume Botoșanca, l-a avut actualul sat Manolești din vestul orașului, înglobat în vatra acestuia (3). Sînt și nume de familie Botoșanu, în sate din județul Suceava, ca de exemplu la Mînăstirea Humorului, poate și aiurea.

Dacă facem apel la documente istorice, lista unor astfel de nume este tot atît de impresionantă. Vechea familie de boieri Botăș e pomenită din timpul lui Ștefan cel Mare, ca atîtea alte familii, și-a transmis numele unor locuri și așezări omenești. Astfel, un Botăș își avea satul pe Moldova, în prima jumătate a secolului al XV-lea (e vorba de actualul sat Botoș — n.a.). Prin uricul de cumpărare al lui Ștefan cel Mare din 1487, octombrie 10, Neagșa — nepoata lui Botăș, vinde satul Botăș pe Moldova. E una din moșile pe care Ștefan cel Mare a dăruit-o Mitropoliei Romanului, după cum ne încunoștiințează Melhisedek în „Cronica Romanului“ (5). Tot Ștefan cel Mare, a dăruit satul Botoșenița (la 14 octombrie 1489) și satul Botoșana (la 15 martie 1490) — sate de pe teritoriul actual al județului Suceava, mînăstirii Putna.

Familii cu numele de Botăș sînt amintite și mai tîrziu. Astfel, de la un Ion Botăș și-a luat numele satul Botoșești din fostul județ Tutova, iar în timpurile mai apropiate, la 11 iunie 1856, un alt I. Botăș iscălește actul de adeziune al județului Dorohoi la Unirea principatelor din 1859 (5).

Radicalul „*Botăș*“ („*Botoș*“) a fost derivat din *botăș* (Al. Papadopol-Callimach), din *botă* (N. Iorga și N. A. Constantinescu), din bulg. *butușar* (V. Bogrea), din *botoșe* (I. Iordan) fără a se putea exclude posibilitatea altor derivări.

Față de opiniile exprimate, ce concluzie se poate desprinde cu privire la originea urbanonimului Botoșani ?

Originea urbanonimului nu este pe deplin elucidată. Pînă la o explicare unechivocă, simplele ipoteze nu numai că nu sînt de prisos, ci, sînt chiar necesare.

Opinia noastră este că, urbanonimul Botoșani își are originea în radicalul *Botăș* sau într-una din variantele sale foarte apropiate semnalate în decursul timpului, cum ar fi ; *Botiș*, *Botuș* și mai curînd *Botoș*. Obîrșia acestui radical trebuie căutată dincolo de munți, în Transilvania, probabil în nordul ei, dacă nu chiar în Maramureș, unde a fost atestat documentar din secolul al XVI-lea și de unde a fost adus de emigranții transilvăneni. În sprijinul acestei presupunerii aducem și constatarea că toponimele cu radicalul *Botoș* sînt mai numeroase cu cît înaintăm spre vest, spre aria montană carpatică. Posibilitatea ca radicalul *Botăș* să fi urmat o cale inversă, este exclusă. Toți cercetătorii români în materie au ajuns la concluzia că Transilvania a fost rezervorul de populare al regiunilor carpatice, a fost bază și nu țintă de migrații, așa cum pretind unii cercetători unguri.

Migrațiile transilvănene își au originea într-o epocă îndepărtată ; maramureșeni oprimați au descins prin pasurile Prislop și Mestecăniș, cu mai bine de șase secole în urmă, în frunte cu voievozii lor Dragoș și Bogdan. Cu siguranță însă, primele migrații sînt și mai vechi.

Emigrările — formă de rezistență a elementului românesc împotriva tendinței de robire austro-ungară, s-au orientat și spre Moldova, unde era nevoie de brațe de muncă, ca urmare a deselor jafuri tătare și epidemii care decimau periodic populația. Totodată, aici li se oferea emigranților un loc mai cald și mai sigur.

Emigrărilor li s-a adăugat transhumanța, prin care păstorii transilvăneni au cutreierat cu turmele lor tot pămîntul românesc.

Cu începere din secolul al XVII-lea, cei ce veneau de dincolo de Carpați, erau numiți ungureni, cu înțelesul că își aveau obîrșia sub stăpînirea ungurească. Cînd întemeiau sate noi, acestea erau numite Ungureni, de unde acest onomastic răspîndit în toată Moldova (în județul Botoșani sînt satele Ungureni și Unguroaia — ultimul în comuna Cristești). Aproape nu e sat sub poalele Carpaților, din Suceava în Mehedinți, în care să nu se găsească urme ale oierilor ungureni. Sate întregi din Moldova și Muntenia au fost întemeiate de emigranți transilvăneni. În județul Botoșani sînt sate ca Bîrsănești (de la Bîrsa), Sălăgeni (de la Sălaj), Horlăceni (de la Horlacea, jud. Cluj) sau Orășeni (de la numele de persoană transilvănean Oroș sau de la localitatea Orășu, tot din Transilvania). Și ceea ce este mai important în cazul de față, printre satele întemeiate numai de emigranți transilvăneni sînt și satele Botoșana din județul Ilfov și Botoșana din județul Suceava.

Emigranții transilvăneni au adus cu ei în mod incontestabil, un bagaj lexic și toponimic specific, inclusiv un apelativ ca *botăș* (botoș) sau un nume de persoană ca Botăș (Botoș). Însă numele de Botoșana dat unor așezări ca cele menționate, întemeiate de emigranți transilvăneni, constituie cea mai bună dovadă în acest sens.

În concluzie, este mai plauzibil ca urbanonimul Botoșani să fi provenit din numele de persoană Botăș (Botoș), atestat documentar chiar sub această formă. Deși la 1580 orașul Botoșani era pomenit sub numele de „Botășeni”, cu un secol mai apoi, pe vechea pecete municipală din 5 august 1670, apărea inscripția : „pecetea târgu Botăș“ (5). Aceasta lasă loc interpretării că de la începuturile sale, din secolul al XV-lea și poate chiar mai dinainte, Botoșanii erau cunoscuți și sub numele de Tîrgul lui Botăș și că în parelel au circulat și s-au impus formele sufixate : Botășani, Botășeni, Botușani, Botușeni, ajungîndu-se în cele din urmă la Botoșani.

BIBLIOGRAFIE

1. CONSTANTINESCU, N. A., Dicționar onomastic românesc, Ed. Ac. R.P.R., Buc., 1963.
2. DRAGANU, N., Toponimie și istorie, Cluj, 1928.
3. FRUNZESCU, D., Dicționar topografic și statistic al României, Buc., 1872.
4. GIURESCU, C. C., Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din veacul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea, Ed. Ac. R.S.R., Buc., 1967.
5. GOROVEI, A., Monografia orașului Botoșani, Fălticeni, 1926.
6. IORDAN, I., Nume de locuri românești în Republica Populară Română, vol. I, Ac. R.P.R., Buc., 1952.
7. — Toponimia românească, Ed. Ac. R.P.R., Buc., 1963.
8. IORGA, N., Inscripții botoșănene, Buc., 1905.
9. NADEJDE, V. și ȚIȚU, I., Dicționar geografic al orașului Botoșani (la anul 1891), Buc., 1895.
10. PAPADOPOL-CALLIMACH, AL., Notiță istorică despre orașul Botoșani, Anal. Ac. Rom., ser. II, tom. IX, sect. II, Memorii și notițe, Tip. Ac. Rom., Buc., 1887.
11. PETROVICI, E., Studii de dialectologie și toponimie, Ed. Ac. R.S.R., Buc., 1970.
12. TUFESCU, V., Tradiții și perspective în dezvoltarea municipiului Botoșani, în vol. „Botoșani. Istorie și contemporaneitate“, Buc., 1971.
13. * * * Botoșanii în 1932 — Schiță monografică, Fălticeni, 1932.
14. * * * Marele dicționar geografic al României în 5 vol., Buc., 1898.

ON THE ORIGIN OF THE NAME OF THE TOWN BOTOȘANI

S u m m a r y

Trying to explain the origin of the name of the town Botoșani the specialists suggested some of the most different controversial opinion. Here are some common and proper mames considered to be the origin of the name; Batuș Hanu (D. Frunzescu, 1872), Botășanu, Botăș, botăș „one year old vine“ (Al. Papadopol-

Callimach, 1887), Botăș (N. Iorga, 1905), the Bulgarian botușar „shoemaker“ (V. Bogrea), botușe „a kind of peasant sandals“ (I. Iordan, 1963).

The author considers that these hypotheses are not useless; on the contrary they are absolutely necessary. He considers that the name of the town Botoșani has its origin in the proper name Botoș, brought by the Transylvanian emigrants. There had been added the suffix — ani to the root Botoș, process that led to Botoșani. The root Botoș has its origin either in the Romanian appellation botă or the Hungarian botoș „with a walking stick, a clutch“, the latter being adapted to the phonetic and morphological system of the Romanian language.

And to testify his assumptions, the author resorts to the most striking arguments.